

Caragiale e de vină

Despre tandrețe

Teatru vag

Matei Vișniec s-a născut în 1956 la Rădăuți, județul Suceava. A scris poezie încă din copilărie, a debutat în revista *Luceafărul* în 1972, și apoi în volum în 1980, la Editura Albatros, cu culegerea de poeme *La noapte va ninge*. A studiat filozofia la București, a devenit membru fondator al Cenaclului de luni, s-a remarcat ca dramaturg chiar și când piesele îi erau interzise. A crezut în rezistența culturală, în forța cuvântului, în capacitatea literaturii de a capta mai bine decât orice altă disciplină contradicțiile ființei umane și ale lumii în care trăim. În 1987 a plecat în Franța unde inițial a fost exilat politic. De atunci numele său s-a aflat pe afișe în peste 40 de țări. Din 1990 lucrează ca jurnalist la Paris, la Radio France Internationale.

Matei Vișniec este autorul a șase volume de poezie, al unui număr impresionant de piese de teatru scrise în română, dar și în franceză, a cinci romane și al unui volum de nuvele. În Franța piesele sale sunt publicate de mai multe edituri (Actes-Sud Papiers, Lansman, L'Harmattan, Espace d'un Instant, Non-Lieu, L'oeil du Prince). Între două țări, între două culturi, între limba română și cea franceză, între Bucovina sa natală și Festivalul de teatru de la Avignon, Matei Vișniec circulă, practică jurnalismul cultural, trece de la un gen literar la altul, caută și experimentează cuvântul sub semnul unui ideal care ține de umanism, de frumos și de spiritul critic.

Despre orașul său natal, Rădăuți, afirmă deseori că este traversat de axa de simetrie a lumii (și este adevărat că o cale ferată din care emană poezie taie urbea în două, cu tot cu cimitir). La Suceava există din 2016 o instituție numită Teatrul municipal „Matei Vișniec“, precum și un Festival internațional de teatru în organizarea căruia autorul bucovinean este implicat.

La Editura Humanitas au apărut următoarele volume: *Mașinăria Cehov & Despre fragilitatea pescărușilor împăiați* (teatru), 2008; *Scrisori de dragoste către o prințesă chineză* (proză-teatru poetic), 2011; *Procesul comunismului prin teatru* (teatru), 2012; *Trilogia balcanică* (teatru), 2016.

Matei Vișniec

Caragiale
e de vină

Despre
tandrețe

Teatru
vag

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Despre cele trei surse ale iubirii mele pentru teatru 9

Caragiale e de vină

1. Discurs politic I	17
2. La oral nu se vede	19
3. Aer curat cu verdeață	23
4. Nici n-ar avea haz	27
5. Strada Cometei	31
6. Discurs politic II	36
7. Ultima dorință a condamnatului	38
8. Epoca post-majoritară	42
9. O doamnă cu un buchet de flori	46
10. Rătăcirii	51
11. Chiar o să ne dați la televizor?	55
12. Un scotch dublu	59
13. Discurs politic III	63
14. Când unii încearcă să rupă digurile	66
15. Asta, da, înmormântare	70
16. Răzbunarea inconștienților	74
17. Discurs politic IV	83

18. În vecii vecilor, nu!	87
19. O mie de mâini importante	92
20. Să stăm fiecare la locul lui și să așteptăm	97

Despre tandrețe

1. Lor le place să fie centrul cercului	105
2. Despre extincția voluntară a speciei umane	110
3. Metodă de chitară fără profesor	115
4. Nu iese fum fără foc	120
5. Jogging	123
6. Mecanica extatico-onirico-orfistă	127
7. Ființa zidită	131
8. Un moment detestabil	136
9. Un fel de ghem cu ochii închiși	140
10. Firul care ne leagă	144
11. Fetițele sunt și mai rele	148
12. Despre incapacitatea omului de a se reconcilia cu sine însuși, din punctul de vedere al pisicii	153
13. Blondă, brună, ochi albaștri?	157
14. Rana din călcâi	162
15. Paul și Kroll	166
16. Urme de pași pe plajă	170

Teatru vag

1. Și nu poți să dai valurile mai încet?	177
2. Mie nu mi se pare normal să abandonezi așa, din senin, un pian, pe o stradă locuită...	182
3. Dragoste la prima vedere	188
4. Cuvintele vagi pe care și le spun oamenii atunci când intră pentru prima dată în contact sunt ca niște prime pasarele între două cutii negre	193
5. Acum am înțeles efectiv totul	197
6. Comisarul timid	203
7. Urcăți sau nu urcăți?	208
8. Strada fără nume	212

9. Ne dăm seama imediat dacă totul merge bine	216
10. Tot ce e mai misterios în univers.	223
11. Despre ștergătoarele de picioare, dîn punctul de vedere al aricilor	227
12. Puțină întârziere	230
13. Ferestre spre curtea interioară	233
14. Omul este totuși cea mai sublimă creatură dîn univers	239
15. Oricum nu mai contează când plecăm	247
16. Rareori mai găsești un om cu care să stai de vorbă.	250
17. Ultima lovitură a fost inutilă.	254
18. Un imens cadou	257
19. Nu dau eu o oră de somn pe un pachet de țigări.	261
20. Kroll.	266
21. Fotograful de umbre.	272
22. La ce te gândești?	276
23. Mai aveți ceva de adăugat?	280
24. Valul și trepiedul	289

Despre cele trei surse ale iubirii mele pentru teatru

Când și cum m-am îndrăgostit de teatru... Mi-am pus târziu această întrebare, la cinci decenii după producerea „ireparabilului“. Și probabil că era necesară această trecere temeinică a timpului pentru ca răspunsurile să țâșnească din memoria mea afectivă cu o mare claritate.

Nimic nu mă predestinase, în micul meu oraș natal din nordul României, Rădăuți, pentru o carieră de dramaturg. În familie nu am avut nici actori și nici regizori, deși mama era educatoare și la sfârșitul fiecărui an „montă“ un spectacol cu copiii. Spectacolele de teatru erau rare pe scena Casei de cultură din Rădăuți și nu-mi amintesc să mă fi marcat puternic vreo astfel de prestație în anii copilăriei și ai adolescenței. Mult mai interesante mi se păreau, la vârsta când învățam să scriu și să citesc, micile pastile radiofonice difuzate seară de seară de Radio România. Emisiunea se numea „Bună seara, copii!“ și consta într-o poveste destinată celor mici, înainte de culcare, spusă cu măiestrie de un actor.

Primul meu șoc vizual cu ceea ce aș putea numi „un spectacol“ s-a produs de fapt în satul bunicilor mei dinspre

mamă, Horodnic, unde mergeam foarte des și unde îmi petreceam practic toate vacanțele. Acolo am descoperit ceea ce pot spune acum că a fost prima sursă a interesului meu pentru „spectacolul viu“: tradițiile populare, ritualurile și ceremoniile care marcau fie anumite momente din viața oamenilor, fie anumite momente ale anului. Nunțile, botezurile, înmormântările, hramurile, sărbătorile religioase (Paștele și Crăciunul), ritualurile de Anul Nou... au fost pentru mine tot atâtea întâlniri cu miracolul. Asistam uluit și emoționat la ceva ce avea în același timp caracter festiv și sacru, ceva ce ieșea din normalitate, deși „actorii“ erau oamenii normali pe care îi cunoșteam atât de bine, uneori chiar verii și verișoarele mele, unchii și mătușile mele. Prin ce talent ascuns se transformau surorile mamei din țărănci oboșite în niște zeițe luminoase, capabile să cânte și să danseze sau să recite lungi poeme având înțelesuri misterioase? Acea transformare totală a oamenilor, în zilele de sărbătoare, sau cu ocazia unor ceremonii (fie ele vesele, fie ele triste) din viața familiei sau a satului, a fost pentru mine o sursă inepuizabilă de *mirare*. În memoria mea au rămas încrustate nenumărate episoade de acest gen. De exemplu, înmormântarea unui unchi, mort tânăr, la numai 20 de ani. Cum moartea îl secerase flăcău, tradiția cerea să fie însoțit pe ultimul drum de o mireasă, așa că una din fetele satului și-a asumat „rolul“ respectiv... Lumea satului, așa cum am cunoscut-o eu în Bucovina în anii '60 ai secolului trecut, în ciuda dezastrului adus de „agricultura socialistă“, menținea încă o legătură strânsă cu ceva ancestral având gust de eternitate. Așa am avut revelația că în acea lume de țărani striviți de istorie exista o ordine cosmică. Mai precis, fiecare moment al vieții și al anului trebuia *punctat* de un ritual. Între *cosmos* și *haos* există deci această diferență: nimic din ce se întâmplă într-o lume organizată (*cosmos*) nu este lipsit

de sens. Iar când o comunitate își uită ritualurile și se înde-
partează de rădăcini începe dezordinea (haosul).

Teatrul, mai târziu, mi s-a părut a fi o căutare uneori
tonică și alteori disperată a ritualurilor pierdute sau uitate,
a ceremoniilor care dau sens momentelor nodale ale vieții.

O a doua sursă a iubirii mele pentru teatru a fost circul.
Mai precis, circul care venea cam o dată pe an la Rădăuți.
Când caravanele cu artiști, cu clovni și cu animale dresate
intrau în oraș se întâmpla ceva miraculos (recurg din nou
la acest cuvânt): miracolul intra și el în urbea mea prede-
stinată parcă ritmului monoton. Circul aducea cu el culori
vii, sunete insolite, mirosuri speciale. Brusc viața orașului
era perturbată, se producea un fel de descărcare electrică în
aer, toată lumea se înghesuia sub cupola de pânză a circului
pentru a asista la o ceremonie excentrică, la un moment de
emoție pură, de excitație vizuală și senzorială maximă. Pentru
mine clovni erau personajele cele mai fabuloase, ei îmi
furnizau cele mai profunde *mirări*. Virtuozitatea trapeziș-
tilor și a călăreților mi se părea mai puțin interesantă decât
vânzoleala clovnilor și numerele lor sistematic „ratate“. Hazul
poetic și în același timp grotesc al clovnelor avea semnifi-
cația unei invitații la nebunie colectivă, la ruperea legătu-
rilor cu banalitatea, cu normalitatea. Atunci cred că am
început să înțeleg un lucru esențial, și anume că artistul este
prin natura sa un perturbator profesionist de normalitate,
de comoditate, de dogme, de prejudecăți. Timp de trei sau
patru zile, cât poposea circul în oraș, în sufletul fiecărui om
se deschidea parcă o fereastră spre altceva, spre fantezie și
insolență. Fiecărui spectator i se oferea o posibilitate de
evadare, atât din monotonia vieții sale personale, cât și din
carcasa societății totalitare. Ceva subversiv, dar imposibil
de cenzurat se ascundea în spectacolul artiștilor de circ, ceva
mai puternic decât orice formă de dictatură sau decât orice

precept religios. Întotdeauna i-am iubit pe clovni pentru misiunea lor de perturbatori ai ordinii publice...

A treia sursă a fascinației mele pentru teatru a fost Caragiale. Dar nu piesele lui Caragiale m-au marcat în primul rând. Târziu, când eram student la București, am văzut pentru prima dată piesele sale bine montate. Caragiale mi-a deschis gustul pentru lectură datorită „momentelor“ și „schițelor“ sale. Ele sunt primele texte literare de care m-am îndrăgostit, care mi-au plăcut în mod visceral. Le-am citit și recitat cu pasiune, savoarea lor m-a făcut apoi să încep să scriu și eu. Momentele și schițele lui Caragiale se citeau ușor, nu păreau deloc sofisticate, mă făceau să râd, dar mai ales... le vizualizam imediat. Arta dialogului la Caragiale este desăvârșită în momentele și schițele sale, ca și arta replicii în piesele de teatru. Ceea ce Caragiale reușea cu un talent de prestidigitator era să mă facă să-mi imaginez, imediat, după doar un scurt schimb de cuvinte, personajele respective... Secretul său de „fabricație literară“ m-a tulburat de la bun început: paginile sale însemnau o foarte mare „economie“ de mijloace, dar produceau efecte emoționale gigantice. Doar câteva vorbe pronunțate și din ele emana imediat portretul moral al personajului, deveneau evidente contradicțiile sale, nimicnicia sa, perfidia sau ridicolul său. Primul contact cu ceea ce am numit mai târziu dimensiunea absurdă a limbajului a fost atunci când am citit *Căldură mare*... Repetițiile (cu subtilitățile lor), fumurile mentale ale personajelor captate de cuvinte spuse anapoda sau extrem de prețioase, alte și alte piruete stilistice din arsenalul caragian m-au incitat să mă joc la rândul meu cu cuvintele, să le extrag din alveolele manualelor pentru a le plasa în noi contexte.

Caragiale capta comedia vieții și spectacolul banalității cotidiene, dar îmi dădea și o lecție de cum trebuie observată

societatea cu ticurile ei, cu caraghiozitățile ei, cu frustrările ei.

Caragiale a fost primul meu maestru în sens literar, de la el cred că mi se trage totul în ceea ce privește teatrul ca gen literar. Din acest motiv am decis să-i aduc un omagiu scriind la rândul meu o serie de „momente“ și „schițe“. Ele sunt o dublă invitație, la lectură și la scenă. Cititorul își poate imagina din fotoliu cum ar funcționa aceste texte pe scenă. Regizorul are libertatea să le combine cum simte el de cuviință, să le reorganizeze cum i se pare mai interesant.

În prozele sale scurte, uneori având caracterul unor fulgurații textuale, Caragiale se joacă însă și cu ceea ce rămâne nespus, cu situații *vagi* sau cu caractere lăsate în suspensie. Este principalul motiv pentru care ultima secțiune a acestui volum se numește *teatru vag*. Personal n-am inventat nimic, Caragiale e de vină.

Matei Vișniec

Caragiale e de vină

I. Discurs politic I

În fața unui grup care aplaudă, se agită etc.

Domnilor parlamentari, dragi colegi...

Domnilor, eu...

Domnilor, eu iată ce... eu iată ce... eu iată ce...

Eu, pentru țara noastră, eu cred că pentru țara noastră, pentru țara asta care, pentru noi care, pentru țara care, pentru care, pentru cine, pentru ce, iată...

Iată de ce spun că, iată de ce spun ce spun...

Ce spun și ce trebuie înțeles când spun, că nu spun în vânt, că trebuia spus, că trebuia spus o dată pentru totdeauna, că de aceea se întâmplă ce se întâmplă, că nu spunem.

Da, nu spunem și de aceea, pentru că nu spunem, pentru că nu, pentru că da, pentru că spunem, pentru că toți când spunem ne spunem, iată ce a ajuns spusa, spuza, spuzenia, spuzania, spuma spuselor, spumoasa spovedanie spomeganie spomegâlniță, spontaneitatea noastră spumoasă latino-dunăreană!

Da, latino-dunăreană, da, mie nu mi-e frică de cuvinte când spun, când trebuie spus, nu, de cuvinte nu mi-e frică.

Mie de urechi mi-e frică... De urechi... da, de urechi...

Iată de ce, spunând, îmi vine și inima la loc, pentru că din păcate nu era la locul ei, din cauza aceasta am decis să spun totul, să pun punctul pe i, să pun degetul pe rană, să extrag răul de la rădăcină, să extrag sămânța răului însuși din... din... din...

Pentru că dacă nu spunem noi ce avem de spus, ce avem pe inimă, ce avem și nu avem pe suflet, dacă nu spunem noi totul aici, unde dracu' să spunem? Că nu avem unde ne duce. Că nu avem alt loc unde să poată fi spuse toate cele nespuse, de nespuse, de negândit, de nespuse în cuvinte, de negândit în cuvinte, în spuse și în gânduri spuse, în marea spusă națională, în idealul nespuse de sus, de... de... de...

Hai, recunoașteți, dragi colegi parlamentari, paraelementari, paranespuși, parpuși pe spus, pentru binele cuvintelor care și ele sunt ale țării, că ele, cuvintele, ne văd și se bucură că le spunem...

Hai, recunoașteți că acum, că totul a fost spus, că am găsit cuvintele care spun esențialul despre noi, despre grijile noastre, despre dragostea noastră nespuse de țară, haideți, recunoașteți că acum și vouă v-a venit inima la loc...

Că nu o aveați la locul ei, recunoașteți că nu o aveați la locul ei, dar că acum v-a venit inima acasă, la locul ei... Ca să vedeți ce mare e puterea cuvântului spus, când avem curaj să spunem, să punem, să ne punem pe spus.

Să ne fie de învățătură!

2. La oral nu se vede

LACHE: Uite că l-au arestat și pe Sănătouiu...

MACHE: Când?

LACHE: Ieri...

MACHE: Măi să fie...

LACHE: Incredibil...

MACHE: Hai că nu e așa de incredibil. Păi în câte era băgat...

LACHE: Vreau să spun, incredibil cât a rezistat.

MACHE: Asta da.

LACHE: Dacă eram într-o țară normală ar fi trebuit să-l aresteze de acum trei ani...

MACHE: Trei ani? De acu' cinci ani. Era clar pentru toată lumea că se băgase peste tot.

LACHE: Eu i-am spus să nu se bage în politică.

MACHE: Da' ce, erați amici?

LACHE: Păi cum? Da' când a intrat în politică i-am spus: băiatule, tu ajungi la pârnaie. Și nu m-a ascultat. Și uite că a ajuns la pârnaie.

MACHE: Păcat. Că avea ținută.

LACHE: Păi avea. D-aia l-au și atras ăștia în politică. Avea verb.

MACHE: Eh, la discursuri nu era chiar nemaipomenit.

LACHE: Oricum, era mai bun decât ceilalți. Nu pune virgulă între subiect și predicat.

MACHE: Oricum, la oral nu se vede.

LACHE: Nu se vede ce?

MACHE: Când pun ăștia virgula între subiect și predicat...

LACHE (*către chelner*): Băietel! Mai adu două mici.

MACHE: Eu nu.

LACHE: Hai, nu mă lăsa singur că nu-mi tihnește. Să bem pentru justiție!

MACHE: Nu mai e unu' cinstit în țara asta...

LACHE: Bine zicea Caragiale.

MACHE: Păi nu?

LACHE: Noi, românii, nu avem nici o șansă.

MACHE: Hai că n-a zis chiar așa...

LACHE: Cum adică? Exact asta spune Caragiale, dacă îl citești bine.

MACHE: Ascultă, Lache, eu îl știu pe Caragiale pe de rost și n-am văzut nicăieri să fi scris așa ceva.

LACHE: Ascultă, Mache, eu nu zic că a scris Caragiale așa ceva. Eu zic că din tot ce-a scris, asta se desprinde.

MACHE: Adică ce?

LACHE: Adică această concluzie.

MACHE: Că adică noi, românii, nu avem nici o șansă?

LACHE: Păi nu? Nu-i ăsta mesajul general? Orice operă are și un mesaj general. Și la Caragiale ăsta e mesajul, noi, românii, nu avem nici o șansă. Mie mi se pare că sare în ochi. (*Către chelner.*) Băiatule, mai adu niște măslin.

MACHE: Măi Lache, tu exagerezi. Literatura e interpretare.

LACHE: Nu zic nu. Numai că dacă îl interpretezi corect pe Caragiale el asta zice. Nu e rând, nu e silabă din care să nu emane această concluzie.

MACHE: Măi, de când te-ai făcut tu critic literar?

LACHE: Și îți mai spun ceva. Caragiale este blestemul nostru, al românilor.

MACHE: Cam lung blestemul ăsta, măi Lache.

LACHE: Eu, dacă ar fi să intru în politică, aș propune un singur lucru. Să-l scoatem pe Caragiale din programa școlară.

MACHE: Cum vrei tu, măi Lache, să-l scoți pe Caragiale din programa școlară? *C-ești copil?*

LACHE: Ascultă ce-ți spun eu, că mă gândesc la asta de mult.

MACHE: Hai, nu minți că tu nu gândești.

LACHE: Mache, nu mă jigni.

MACHE: Lache, recunoaște că ideea asta ți-a venit acu', pe loc.

LACHE: Recunosc că mi-a venit pe loc, dar asta nu înseamnă că nu e bună. Ba chiar cred că este singura noastră șansă, singura șansă pe care o mai avem. Să ni-l scoatem pe Caragiale din suflet.

MACHE: Cam greu să ni-l scoatem din suflet. Tare mă tem că el este chiar sufletul care ni s-a dat...

LACHE: Eu nu sunt chiar așa de pesimist ca tine. Eu cred că noi, românii, putem ieși din *caragialismul* nostru ontologic dacă încercăm să-l uităm pe Caragiale.

MACHE: Și ce propui? Să nu-l mai citim? Să-i ardem cărțile? Ești nebun?

LACHE: Mache, uite care e partea cea mai neagră a blestemului. Noi, românii, după ce l-am dat pe Caragiale, am început să semănăm cu el. Cu Caragiale, înțelegi? Știu că e subtil ceea ce spun, dar încearcă totuși să înțelegi.

MACHE: Eu înțeleg, dar mi se pare o prostie ontologică ce spui tu. (*Către chelner.*) Băiete, mai adu' două mici! (*Către Lache.*) Hai că m-am enervat...

LACHE: Mache, fă un efort mental. Fă un efort și ai să vezi că-mi dai dreptate. Noi, românii, întâi l-am dat pe Caragiale...

MACHE: *L-am dat*, ce vrei să spui cu *l-am dat*? *L-am dat* și pe Eminescu, nu numai pe Caragiale.

LACHE: Da, numai că după ce *i-am dat*, ne-a fost mai ușor să ne identificăm cu Caragiale decât cu Eminescu. Și uite așa am devenit singurul popor din lume care treptat a început să semene profund și ireversibil cu personajele pe care le-a îndrăgit cel mai mult. Spune și tu dacă nu e adevărat.

MACHE: Poate că e adevărat, dar nici soluția ta nu e normală.

LACHE: Mache, avem nevoie de o revoluție interioară. Că prea suntem *caragializați*. Or, revoluția noastră interioară constă într-o *decaragializare* totală. Și eu zic că, dacă începem azi, în zece ani vom avea primele rezultate.

MACHE: Sau în douăzeci de ani...

LACHE: Sau în treizeci de ani...

MACHE: Sau niciodată...

LACHE: Sau niciodată, cum spui tu. Dar trebuie să încercăm... Că, dacă nu încercăm, așa rămânem pe vecie, *caragializați, caragializanți și caragializabili*.

MACHE: Bine, Lache, atunci hai să începem chiar noi, de azi. De acu' nu mai vorbim niciodată de Caragiale.

LACHE: Mache, eu vorbesc serios. Pe Caragiale trebuie să-l uităm în mod programat, printr-o mobilizare generală. Eu nu zic să-i ardem cărțile, dar trebuie să-l punem în paranteză. Așa, pe vreo sută de ani. Trebuie decretată uitarea lui Caragiale. Îi punem cărțile într-un seif, timp de o sută de ani, și apoi, dacă vedem că ne-am vindecat, le introducem din nou în circuit. Dar treptat...

MACHE: Și cu cine vrei tu să semănăm în viitor, dacă ne *decaragializăm*, cum spui tu?

LACHE: Nu știu, găsim noi un alt model... Orice va fi mai bine decât eternizarea în *caragialism*.

MACHE (*către chelner*): Băiete, nota!

LACHE: Chiar vrei să pleci? Acu' când am găsit soluția?